

Herinneringen
van
Willem van Rhijn
opgesteld in Augustus
1961
molen 'De Valk'
Leiden

Op 3 augustus 1877 ben ik in de korenmolen 'de Valk' te Leiden, mijn vaders eigendom, geboren. Mijn vader, die in 1868 in de molen kwam wonen, overleed reeds in 1880 [28 september; volgens de advertentie: Heden overleed in den jeugdigen leeftijd van bijna 32 jaar, en: na een langdurig lijden van ruim 7 maanden, mij nalatende 5 kinderen, allen nog te jong om hun verlies te beseffen].

Mijn allereerste herinneringen betroffen de molen. In de benedenverdieping waren in de woning zes trappen, nu nog vijf. Wanneer men de molenpoort binnen kwam, was naast de molen de knechtswoning met keukentje. Verder de stal, varkenshok, rijstbergplaats, daarboven de hooizolder. Op die zolder kon men op een trap in de muur weder op de 1ste verdieping komen. Voor mijn kinderen was alles vol geheimzinnigheden.

Gelijkvloers waren in de woning twee kamers, gangetje, keuken, kantoortje en twee kelders. Op de 1ste verdieping 4 slaapkamers, thans 5, en een zogenaamde donkere trap (nu verdwenen), waar, als men een luik optilde, op een grote graanzolder kwam.

Daarboven een zolder met een buil en daarnaast een zolder, waar vóór 1880 rijstemeel werd gebuild, d.i. het meel ontdoen van de bliesjes. Het builgaas was van gele zijde en heette Zwitsers builgaas.

Dan hoger op een smalle trap de maalzolder, ter hoogte van de omloop, met vijf meelbakken.

Verder kreeg men de steenzolder met vijf, thans vier, koppel maalstenen.

Dan de luizolder om de zakken met graan door de windkracht op te hijssen en eindelijk de kapzolder met een zogenaamd kippentrapje.

Ik stond verbaasd over de vele hoeken en gaten in de molen en deed dikwijls onderzoekstochten door de vertrekken en zolders.

Op mijn 3^e jaar ben ik vier weken op de afdeling ooglijders, in het Academisch Ziekenhuis, geweest en weet nog zeer goed dat het hoofd der afdeling de allervriendelijkste zuster Juffrouw Trouville heette.

Vaak ging ik, ongeveer 8 jaar oud, in de molen kijken als er gemalen werd of als de meesterknecht J.

Jansen, die sedert 1880 met een rijknecht en een jongen de molen bediende, de maalstenen met scherphamers scherpte. Dit was eigenlijk een kunstwerk om de stenen weder maalbaar te maken. Dit vak sterft langzamerhand geheel uit.

Jansen heeft 45 jaren de molen bediend. [Johannes Jansen, geb. 20-6-1854 Wilsveen [=Stompwijk], overl. Leiden 22-6-1928, en Duifje Dijksman, geb. 10-2-1851 Nootdorp, hadden vier dochters en drie zonen; zij woonden tot 31-8-1891 in de knechtswoning, die daarna onbewoond bleef. Na een kort verblijf in 1891 in Oegstgeest woonden zij Nieuwe Beestenmarkt 15A, Nieuwe Beestenmarkt 1 (1901-1907), Lammermarkt 25 en vanaf 1908 Nieuwe Mare 13. Jansen was voor 1880 molenaarsknecht te Delft en nog eerder in Den Haag; hij vestigde zich hier op 18 november 1880, komende uit Den Haag]

Ook de omgeving van de molen, beplant met hoge iepenbomen, was mooi en besloeg een groot terrein, tot aan de waterkant toe, en er stonden een rei hoge meibomen. In het Gemeentearchief is daar nog een potloodtekening van, gezien vanaf de Rijnsburgersingel, door J.E. Kikkert, omstreeks 1880 [cat.nr. PV32496.2?].

Het bolwerk rond de molen was voor ons een heerlijke speelplaats om jaren later b.v. rovertje te spelen, verkleed in geel builgaas, met schaking van een meisje, á la Gustave Aimard, die ik toen veel las [Aimard schreef veel (kinder)boeken over Indianen]. In 1872 was door de Gemeente Leiden een deel van dit terrein afgestaan voor een Joodse Begraafplaats, waar mijn vader toen nog bezwaren tegen heeft ingediend. Op mijn vierde jaar in 1881 ging ik naar de bewaarschool van Juffrouw [M.J.] Koster aan het eind van de Langebrug, thans gebouw voor Sociale Zaken [bewaarschool van het Departement Leiden van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen]. Daarna van mijn zesde tot negende jaar (1883-1886) ging ik naar de school van de Heer J.A. van Dijk aan de Oude Vest no. 35, nu openbare school voor voortgezet lager onderwijs – Albert Schweiterschool [openbare school voor voortgezet gewoon lager onderwijs, sedert maart 1960 Albert Schweitzerschool geheten] – dit was het oude Walenweeshuis, gebouwd in 1766. De onderwijzeres heette Juffrouw Heijn, die zeer oranjegezind was. Ook juffrouw [G.H.J.J.] Vlaanderen. Ik werd door mijn moeder reeds vroeg naar het Stedelijk Museum 'de Lakenhal' medegenomen en kwam daar gaarne. Ook maakte zij mij opmerkzaam op oude gevels en gevelstenen en wist veel te vertellen uit de oude tijd, b.v. over het springen van het kruitschip in 1807. Toen woonde Jacob van der Horn Pz. als molenaar op de Valk en door de slag vielen de vaasjes van de kast in de kamer. Te Hazerswoude woonde aan de Rijn op de woning over de molen 'Rembrandt' Joannes van Rhijn, molenaar aldaar, en men heeft daar ook de slag gehoord. In het nu verdwenen Wijkstraatje, waar met een stenen brug de toegang tot de molen was, bevond zich het Cameleonshof met een aantal bewoners. Dit moet vroeger een zeemtouwerij geweest zijn. In het Wijkstraatje woonde Kienjet [nr. 12, Hermanus Kienjet, geb. 16-3-1821, brugwachter], het gezin Sloos [nr. 10, Johannes Sloots en Th.C. van Noord, later de zonen L.A. en C.Th.], gezin van politieagent Linschoten [nr. 6, Salomon Frederik Linschooten en H.W. Spijkerman], een zeer geziene en bekend agent, en het gezin Overdijk. In het hofje Groffie [nr. 1, Martinus Groffie, geb. 25-10-1836, kleermaker] en het gezin Van der Plank [nr. 4, Cornelis Albertus van der Plank, geb. 17-3-1868, met moeder, broer en zus]. In 1886 bezocht ik van mijn 9de tot 17de jaar de Lagere School van de heer J.D. van Wijk op de hoek van de Pieterskerkgracht [=Pieterskerkstraat hoek Pieterskerkhof] en heb daar zeer goed onderwijs genoten, o.a. van de onderwijzers Van der Wal, Goemans, Bolland, Van der Koog, Kramer, De Hondt, Cramer, Hibma, enz., en daar zijn aangename herinneringen aan verbonden, en bleef daar tot 1894. Er bestond een vete

tussen de Wijkers en de jongens van de naburige Hogere Burgerschool aan de Pieterskerkgracht en er ontstonden wel vechtpartijtjes.

Omstreeks 1885 logeerde ik in de vakantie vaak bij mijn grootvader W. Schippers te Katwijk a/d Rijn, die een ruim huis bewoonde met een mooie grote bloementuin, die mijn grootmoeder 'haar luthof' noemde. 's-Winters gingen wij met jongens in de duinen vinken zetten, d.i. een hoepel met gaas, die halverwege open gezet werd, en waar voedsel gestrooid werd, om vinken te vangen. Ook gingen wij spelen op het Paasduin en gingen wij kijken bij het oude 'Callo', een groot 17^e eeuwse boerenhofstede, dat nu gesloopt is. Dit was een zeer merkwaardig gebouw. De beschrijving is te vinden in het Leidsch Jaarboekje van 1931.

Omstreeks 1940 is de steeg aan het einde van de tuin van mijn grootvader door de Gemeente Katwijk de Schipperssteeg genoemd. Mijn grootvader woonde tussen de kapiteinsdochter Mejuffrouw Kraaij, verwant aan de Hooft Graafland adellijke familie uit Den Haag, en tussen de oude freule Persijn.

Ook logeerde ik omstreeks 1888 bij mijn overgrootvader P. van Rhijn, die in een oud huis woonde naast de molen 'de Roos' te Delft. Ik bezocht de Oude Kerk, waar aan een pilaar een monument bevestigd is met Latijns inschrift voor Johannes van Lodensteijn, die nog uit de familie is, burgemeester van Delft, opgericht in 1644, waar mijn grootvader mij op wees. Ook de Nieuwe Kerk met de tombes, en bekeek met bewondering de Oostpoort.

Het was omstreeks 1890 een prettig tijd op 'de Valk' en er was geregeld maalwerk, en er werd soms wel 's-nachts gemalen. In 1894 was er zeer veel maalwerk, zodat de balken in de woning moesten gestut worden, omdat de graanzolders te veel belast waren en er grote partijen graan in de molen waren. In dat jaar hadden wij een maximum aan maalloon, over rogge en vooral aan mais voor veevoeder.

Wij hadden een paard, varkens, een geit, geheten Topsy (naar een negermeisje uit het boek 'De Negerhut', dat toen veel werd gelezen [H. Beecher Stowe, De Negerhut van Oom Tom]), kippen, duiven, een hond en twee poesen en veel vertier en steeds veel werk in de molen.

In 1884 op 3 oktober werd het standbeeld voor Van der Werf onthuld, waarbij mijn zusters in de cantate meezongen en ik aan de overkant stond bij de toeschouwers. Ik herinner mij nog zeer goed de gehouden optocht, waarbij onze rijknecht Janus Stakenburg medeliep, gekleed als Romeins soldaat.

Wanneer ik als jongen langs het Rapenburg liep, keek ik met bewondering naar de mooie oude gevels en herinner mij nog enige namen der bewoners:

Westzijde:

Bredius, even voor het Kantongerecht. [Rapenburg 23, mr. Jacob Bredius, 1877-1893]

Siekenbeek van Heukelom, thans vakschool voor meisjes. [nr. 23, prof. dr. D.E. Siegenbeek van Heukelom, Rapenburg 23, 1893-1900]

van Kaathoven - thans Rotterdamse Bank. [Rap. 27, C.W.H. van Kaathoven, 1838-1879]

Muntendam [Rap. 29, J.P.E. Muntendam, 1891-1934, haar broer H.P., 1934-1957]

Fokker - woonhuis van Boerhaave [Rap. 31, Mr. Anthony Jacobus Fokker, 1909-1928]

Libregt Lezwijn [Rap. 39, P.C. Librecht Lezwijn, 1866-1884]

Rappard [Rap. 45, Jhr. J.C. Rappard, 1873-1898, Jhr. A., 1898-1916, Jkvr. M.C., 1916-1917, Jhr. A., 1917-1918]

Snouck Hurgronje - vroeger Drucker [Rap. 61, Prof. dr. H.L. Drucker, 1889-1907, Prof. dr. C. Snouck Hurgronje, 1919-1937]

Veit - thans Vereniging van Vrouwelijke Studenten [Rap. 65, Prof. dr. J.F.O.S. Veit, 1896-1903]

Vosmaer - dubbel huis met kleine ruiten. [Rap. 83]

Oostzijde:

No. 4 Groll – thans Prytaneum [Rap. 4, J. Groll, 1878-1885]

van Maaseijk Huijser van Reenen, thans restaurant 'de Doelen' [Rap. 2; dit had andere bewoners; J.J. Masijk Huijsen van Reenen, wijnhandelaar, woonde Utrechtse Veer 6]

Viruly – thans Prytaneum [Rap. 6, D.C. Viruly van Poederoyen, 1854-1862, Th. P. Viruly 1882-1902]

Obreen – thans Gebouw voor Levensverzekering [Rap. 8, N.V. Nationale Levensverzekeringsbank, 1950-1976; hier heeft nooit een Obreen gewoond]

Barones van Heerdt, thans wijkgebouw 'Rehoboth' van de Ned. Herv. Kerk [Rap. 10, W.H. baron van Heerdt, 1896-1899]

Fockema Andreae [Rap. 36, Prof. mr. S.J. Fockema Andreae, 1877-1905, J.P., 1905-1921]

Chantepie de la Soussaye, thans R.K. Studentenvereniging 'St. Augustinus' [Rap. 26, Prof. ds. P.D. Chantepie de la Saussaye, 1899-1917; Augustinus zit in het buurpand 24]
Verster van Wulverhorst – thans eigendom van de Universiteit [Rap. 40, F.A. Verster van Wulverhorst, 1879-1920]
Cock – thans R.K. jongensschool [Rap. 48, Prof. mr. H. Cock, 1830-1868, B.J.H., 1868-1896, A.M.G., 1896-1902, Mr. C., 1902-1908]

In November 1890 [Apeldoorn 23-11-1890; begr. Delft] stierf koning Willem de Derde en hebben wij enige tijd later op een zeer mistige dag de begrafenisstoet voorbij zien trekken; de muziek speelde de treurmars van Chopin. Daar de treinen te vol waren, zijn wij met een tentwagen naar 's-Gravenhage gereden, heen en terug. Toen wij verkleumd thuis kwamen, aten wij heerlijk boerenkool met worst.

Op mijn verjaardag 3 augustus 1893 ben ik een dagboek begonnen en enige jaren voortgezet, met de volgende inleiding, die ik uit mijn geheugen opteken:

's Mensen jeugd gaat voorbij, gelijk de stoomwind [stormwind?].

Heden ben ik zestien jaar, zestien dromen.

Mijn jongensleven heb ik beschreven als een herinnering uit mijn eerste jeugd; mijn dagboek schrijf ik als herinnering uit mijn jongelingsjaren. Als ik mijn leven, dat achter mij ligt, overzie, komen zowel blijde als droevige herinneringen mij voor de geest; die alle te vermelden, ging mijn krachten te boven. Nu leef ik met het tegenwoordige en toekomstige in mijn gedachten, zoals J.J.L. ten Kate dichtte:

Het menselijk leven

Het verledene is dan een weemelende droom

waar de naam des Herdenkers op speelt.

Het Toekomstige een vormloos verschiets op de stroom

waar het hart zich de haven verbeeldt

Slechts het Heden bestaat, maar schier enkel in naam

want het nadert, ik spreek, 't is ontvlucht.

Zo omvatten deze drie woorden heel 't leven tezaam:

een herinnering, een hoop en een zucht.

Dit dagboek heb ik later vernietigd. Ik las toen zeer veel.

In 1894 tot mei 1895 ben ik enige tijd in Amsterdam op school geweest en heb daar veel gezien, o.a. de oude Beurs op de Dam. De Fransen zeiden: Il y a sur le Dam deux maisons, une maison sans porte et une porte sans maison. Zij bedoelden het Paleis en de Beurs.

Amsterdam was toen een heerlijke stad en ik logeerde wel bij mijn oud-oom W. de Lorme van Rossem aan de Binnenkant no. 1, dat nu gesloopt is. Het was een ouderwets huis met oude meubelen en geschilderde familieportretten.

Ook heb ik de korenmolen 'St. Victor' gezien, gesloopt in 1898, waarvan de gevelsteen in het Stedelijk Museum bewaard wordt.

Ik bezocht dikwijls het Rijksmuseum waar toen aan de ingang houten beelden stonden van David en een reusachtige Goliath, afkomstig uit het vroegere doolhof bij het Panopticum, dat tot in de tachtiger jaren nog bestond.

Mijn grootvader W. Schippers, geboren in Amsterdam in 1820, vertelde dat in het Doolhof ook een houten beeld stond van Betsy van Meurs, die in geen zeven jaar gegeten had. Als men haar naam noemde en op een knop drukte, dan veegde zij de broodkruimels van haar mond.

Op 26 februari 1910 overleed te Leiden mijn broeder Joannes van Rhijn, oud 36 jaren, decoratieschilder. Hij vertoefde van 1896 tot 1909 in Zuid-Afrika en keerde in 1909 ziek terug. Werd ter aarde besteld op de begraafplaats aan de Groenesteeg in het familiegraf. [nr. 327]

Op 17 april 1897 ben ik in het molenbedrijf gekomen om het vak te leren. Het was toen wel een gezellige tijd en als ik in de naburige plaatsen de klanten bezocht, heb ik veel genoten van de toen nog ongerepte natuur; b.v. van Lisse naar Hillegom was een mooie wandeling met aan beide kanten bosjes en heuveltjes

en oude boerderijen. Ook van Noordwijk-Binnen naar Noordwijkerhout was veel natuurschoon. Hoeveel is daarvan vernietigd.

Van 1898 tot 1914 was er veel werk en er werd door het personeel veel werk verzet. De Zaterdagen waren het drukst, ook omdat de Graanbeurs in de Burchsteeg er nog was. Zo hebben wij met de windmolen doorgewerkt en hadden veel klanten tot in augustus 1914 de schrik kwam met het begin van de eerste wereldoorlog. Wij zijn toen Rijksmaalders geworden en maalden tarwe voor de Regering voor de broodvoorziening en mochten het meel alleen op toewijzing aan de bakkers afleveren. Wij konden zoveel graan van de Regering krijgen als wij wilden en hebben toen het gemis ondervonden van een electromotor. De wind is natuurlijk wisselvallig en men kan er niet van op aan als er veel werk is. Tot 1918 hebben wij voor de Regering gemalen.

In 1921 was ik genoodzaakt, daar sommige klanten in Zoeterwoude lieten malen, een elektrische graanmalerij met 2 koppel kunststenen en een lijnkoekenbreker te laten zetten in de oude knechtswoning naast de molen. Achteraf is gebleken dat deze malerij zijn geld nog wel heeft opgebracht. Deze malerij heeft f 9000,- gekost.

In 1925 is bij het omkruien van de molen, om die met de roeden op de wind te zetten, de lange spruitbalk gebroken en kon de molen niet meer op de wind gezet worden en konden dus geen gebruik meer maken van de windkracht. Dus moesten wij met de electromotor het bedrijf voortzetten.

De korenmolens ondervonden grote concurrentie van de meelfabrieken, die goedkoper konden inslaan. Leiden werd toen overstroomd met tarwemeel van de meelfabrieken, ook vanuit andere steden.

Enige jaren later kwam de misère. Weinig werk voor de malerijen, veel werkeloosheid, steun aan de werkelozen en er werd bijna niets ondernomen. Omstreeks 1930 was het graan bijna onverkoopbaar, aardappelen waardeloos, groenten, augurken, sla, tomaten, enz. werden in de sloot geworpen; een ei kostte een cent, brood 5 of 6 cent, enz. Wij zuchtten toen bijna van de overvloed.

In 1932 op 20 november overleed mijn moeder Jacobina Aleyda Schippers, oud 84 jaren. Er kwamen toen moeilijkheden met de Gemeente Leiden over de grond waarop de molen gebouwd is. In 1933 begon een proces met de Gemeente dat tot 1943 aanhield. Er is toen een schikking met de Gemeente getroffen dat mijn zusters en ik de molen, tegen vergoeding, aan de Gemeente Leiden overdeden. Het contract hield o.a. in dat wij levenslang op 'de Valk' konden blijven wonen, zonder betaling van huur.

Op 9 januari 1938 overleed te Rotterdam mijn zuster Elisabeth Marianne van Rhijn, echtgenote van Maarten Dekker, eerder echtgenote van Jacques de Haas. De begrafenis had plaats 12 jan. op 'Crooswijk'.

Zo hebben wij doorgewerkt toen eensklaps in Mei 1940 de Duitse invasie kwam. Wij hebben toen enige tijd Hollandse soldaten in de molen ingekwartierd gehad, die bij de capitulatie huilend langs de molen liepen omdat zij zich moesten overgeven. Dit was een zeer droevig gezicht.

Wij hebben toen weder tarwe voor de Regering gemalen en hadden toen zeer veel goed lonend werk en kregen vaak controle op de aflevering van het tarwemeel, dat alleen op de bons mocht worden verstrekt. Omstreeks 1942 hebben wij inkwartiering van Duitse soldaten, met een officier, in de molen gehad en er stond dag en nacht een schildwacht bij de molen, dus wij werden goed bewaakt. De soldaten hebben zich goed gedragen en wij hebben nooit de minste last van de Duitsers gehad.

Later werd de Valkbrug afgebroken en op het molenterrein werden loopgraven gemaakt. De bedoeling was, mochten de Nederlandse strijdkrachten soms over het Schuttersveld komen, dan was de brug weg en konden de Duitsers in de loopgraven zich verdedigen.

Omstreeks 1942, toen wij een zeer strenge winter, tot 1943 hadden, hebben wij grote partijen tarwebloem, die gekluisd was, met de lijnkoekenbreker moeten breken en overmalen en hebben daar veel lonend werk mede gehad.

De beide rechters uit 's-Gravenhage, die het proces met de Gemeente moesten behandelen, zijn zelfs in de molen geweest, denkkelijk om de situatie in ogenschouw te nemen.

Wij hadden verschillende erkenningen als molenaar, handelaar in granen, ook erkenning om rogge te mogen malen en maalvergunningen en hadden geregeld strenge controle. De tarwe werd nauwkeurig op toewijzing geleverd en wij kregen later maar weinig toegewezen, daar het graan langzamerhand geheel op raakte. De meeste rogge ging naar Duitsland.

Ik behoef slechts te wijzen op mijn artikel in 'de Molenaar', geheten 'Belevenissen van de molen 'de Valk' van 1940–1945', waarvan ik een afschrift aan het Leids Gemeentearchief heb gegeven. Hierin worden vele bijzonderheden over die tijd medegedeeld.

Tot laatst oktober 1944 kregen wij graan van de Regering ter vermalen en de controle werd steeds scherper en de administratie steeds ingewikkelder. Wij hebben ook wel moeilijkheden gehad, maar hadden het vertrouwen van het Hoofdbedrijfschap voor akkerbouwproducten te 's-Gravenhage.

Door een broodbakker uit 's-Gravenhage werd mij wel f 2000,- voor een mud tarwe geboden, maar ik heb het niet gedaan, daar het quotum tarwe steeds kleiner werd en ik onmogelijk een mud tarwe minder zou kunnen verantwoorden in de bij te houden registers.

Toen een jaar later kwam de geldsanering, zodat de toestand nog moeilijker werd.

Toen kwam de hongerwinter en leden velen gebrek en werd voor hoge prijzen tarwe bij de boeren opgekocht en werd dan hier gemalen. Dit werd oogluikend toegestaan en wij hadden soms wel 80 klanten per dag en hebben veel voor particulieren gemalen, terwijl de Lichtfabrieken zo lang mogelijk stroom hebben gegeven. Toen dit ophield en wij geen tarwe meer van de Regering konden krijgen, daar het er eenvoudig niet meer was, heeft het Hoofdbedrijfschap voor Akkerbouwproducten in de stal een oliemotor willen plaatsen en hebben wij een grote partij steenkolen gekregen, waardoor de muur is ingestort. De bedoeling was, als de electriciteit soms ophield, wij toch met een oliemotor konden blijven malen. Daar sommige onderdelen niet verkrijgbaar waren en er toch geen graan meer was, heeft de oliemotor nooit gewerkt.

In het voorjaar van 1945 was een droevige tijd: geen licht, geen stroom, geen courant, geen post, geen spoor, en het ergste: bijna geen eten. Wij hebben toen ook bietenpap moeten eten en gingen om zeven uur naar bed. Geen straatverlichting en natuurlijk ook geen molenwerk meer, en moesten maar van de spaarpot leven.

Eindelijk kwam op 8 mei 1945 de bevrijding. Het had geen maand meer kunnen duren, want er was zo goed als niets meer te eten.

1946 Ontmantelde molen De Valk i.v.m. de restauratie

Reeds lang bestonden er plannen om 'de Valk' te restaureren en in December 1946 is er daarmee een begin gemaakt, welke werkzaamheden op 1 januari 1949 waren beëindigd. De gehele restauratie heeft 25 mille gekost, door Monumentenzorg en de Gemeente Leiden bekostigd. Het daarvoor benodigde hout was reeds lang aanwezig, maar is toen door de Duitse Weermacht in beslag genomen.

Langzamerhand konden wij weder graan in de vrije handel betrekken, maar daar ik alle klanten kwijt was, moesten wij weder geheel opnieuw beginnen.

In 1951 is door H. Kleibrink een film van 'de Valk' gemaakt, die meermalen vertoond is, waarop ook mijn beide zusters en ik voorkomen.

Daarna kwam door de meelfabrieken een dodende concurrentie en een grote terugslag voor de molenaars. Op 1 juli 1953 hebben wij, op verzoek van de Gemeente Leiden, het maalbedrijf stop gezet, daar het niet meer lonend was en vele korenmolens zonder arbeid kwamen te staan. Ik was toen 76 jaar en werd gepensioenreed. Met het stopzetten van de molen is een der oudste bedrijven in Leiden verdwenen. De in 1743 gebouwde 'De Valk' was toen de laatste windkorenmolen in Leiden en ik de laatste molenaar uit de molenaarsfamilie Van Rhijn. Sic transit gloria mundi!

In 1943, tijdens de oorlog, hoorde ik reeds dat de Gemeente van 'de Valk' een museum wilde maken. Ook daarom wilde de Gemeente Leiden het maalbedrijf stopzetten, hetgeen ik later pas heb begrepen. De Gemeente wilde van 'de Valk' t.z.t. een molenmuseum maken en een dependance van het Stedelijk Museum 'de Lakenhal', waarmede mijn zuster en ik zeer waren ingenomen.

Op 2 juli 1955 overleed te Leiden mijn zuster Bartha Johanna van Rhijn, oud 84 jaren, en werd ter aarde besteld op de begraafplaats van de Groenesteeg in het Familiegraf.

Op 28 maart 1956 overleed te Leiden mijn zuster Clasina van Rhijn, oud 86 jaren, en werd op dezelfde begraafplaats ter aarde besteld in het Familiegraf.

Daar de molen jaarlijks door ongeveer 1600 mensen bezocht werd, waarvan de meesten buitenlanders zijn, heeft de Gemeenteraad con amore op 15 maart 1960 besloten een deel van de meubelen en familiestukken van mij aan te kopen. Ook heeft de Gemeente van mij, als schenking, het molenarchief en het familiearchief van de familie Van Rhijn aanvaard. Dit is een zeer goede oplossing geweest.

Wij hebben in de 93 jaren dat mijn familie in 'de Valk' woont vele ups and downs medegemaakt.

De laatste jaren houd ik mij onledig met genealogieën van de familie samen te stellen, o.a. van de geslachten Van Rhijn, Felix, Schoorel, Kop, Schippers, De Raat, De Lorme, Van Rossem, Pijnacker Hordijk, Copper, De Mayne, Renaut, Rijnveld en heb daar veel werk aan.

In 1880 heeft een vriend van mijn vader bij zijn begrafenis aan zijn graf gezegd: 'Die op God vertrouwt, heeft zeker op geen zand gebouwd.' Dit zeide hij met het oog op onze Moeder, die met 5 jeugdige kinderen achterbleef en die dit ook wel in haar leven heeft ondervonden.

In Mei 1961 is de bij de molen gelegen Joodse begraafplaats opgeruimd, die in 1872 in gebruik was genomen. De beenderen zijn naar de Joodse Begraafplaats te Katwijk aan den Rijn overgebracht, ook enige grafstenen met Hollands en Hebreeuws inschrift.

Op 11 juni 1961 heeft de molen 'de Valk' de eer gehad van een bezoek van H.K.H. Prinses Beatrix, die met 12 studiegenoten, waaronder vier dames, de draaiende molen van onderen tot de kap op de 7^e verdieping heeft bezocht. Zij heeft zich alles laten uitleggen, daar zij nooit een korenmolen van binnen had gezien, en was zeer voldaan over dit bezoek. H.K.H. heeft daarna met het hele gezelschap de lunch in de molen gebruikt. Ik heb de eer gehad op dezelfde foto naast H.K.H. te mogen staan.

Sinds 15 juli 1961 is de molen, zoals reeds enige jaren lang, door de Lichtfabrieken met schijnwerpers verlicht, dat een aardig effect geeft.

In Leiden en omstreken heb ik veel ouds zien verdwijnen, zoals:

De beide korenmolens 'de Oranjeboom' bij het Plantsoen (op de plaats van het monumentje) uit 1734, gesloopt in 1904, en 'de Stier' aan de Houtmarkt uit 1687 – gesloopt in 1950.

De houtzaagmolen 'de Hooiberg' en 'Het Zwarte Schaap' aan de Maredijk. De houtzaagmolen 'de Haan' van Van Mannekus tegenover het Utrechtse [Delftse] Jaagpad. Naast de molen van Noordman stond nog een tweede houtzaagmolen, 'de Eendracht', gesloopt in 1923, aan de Haagweg. Wanneer beide molens draaiden was dit een prachtig gezicht vanaf 'de Vink'. Aan het eind van de Oude Vest was aan een gevel een grote houten bazuinengel, denkelijk het woonhuis van een predikant.

De oliemolen 'de Fortuin' aan een laantje op het Utrechtse Jaagpad van de firma Couvee. Een oude poldermolen in de Rodenburgerpolder.

De korenmolens 'Windlust' te Wateringen en 'Rembrandt' te Hazerswoude, beide onttakeld.
De korenmolen 'de Hoop' te Woubrugge bij het Paddegat, thans pakhuis.
Vóór de Spanjaardsbrug aan de Hoge Rijndijk links heb ik in de verte nog de zeer vervallen buitenplaats 'Nippon' gezien en verder rechts heb ik de verbrande oliemolen van de dames Moens gezien.
Het prachtige verbrandde stadhuis.
De buitenplaatsen 'Groenoord' aan de Haarlemmerweg, 'Oranjestad' aan de Morsweg, 'Buitenrust' aan het eind der Schelpenkade, 'Kronenstein' over de Nieuwe Vaart.
Buitenplaats 'Zuiderzicht' a/d Zoeterwoudsesingel.
'Groenhoven' aan de Witte Singel; een buitenplaats aan de Haagweg, thans steenkolenbergplaats.
De buitenplaats 'Vreewijk', een groot terrein waar de jeugd spelen kon; later een speeltuin. Het huis, thans Rusthuis, bestaat nog. 'Bloemlust' aan de Morsweg – gesloopt in 1963.
De mooie grote gevel, woonhuis van Prof. J.H. Gunning aan de Hooigracht (afbeelding in 'Oude gebouwen in Leiden', Register no. 308 p. 135). [Hooigracht 15, later St. Elizabethziekenhuis, p. 108 en afbeelding op p. 135]
Een zeer oude houten gevel aan de Maarsmansteeg.
De houten Loods- of Oosterkerk aan het Oosterkerkplein.
Een aardig hofje aan de Brandewijnsteeg. [Jan Willemsz. van Woudendorphofje]
Wasserij 'de Valk' met mooie tuin, waarin een klein beeldje op voetstuk van Piet Hein stond, aan de Aloëlaan met hek en bord waarop een aloë, aan de Rijnsburgersingel.
De oude verbrandde Katoenfabriek aan de Herengracht, verbrand in 1898.
De oude grutterij van Burgersdijk aan de Haarlemmerstraat, thans R.K. school; gevelsteen in 'de Lakenhal'.
Laatste Grutterij 'in de Marepoort' van 's Gravendijk, hoek Oude Vest en Mare. Ik heb die grutterij nog zien werken. Er liep een paard in om de maalstenen te laten draaien. Het oude woonhuis hoek Mare is thans een café.
Wasserij van firma Dieben aan de Witte Singel. Er liep een paard in het rond om de kuipen, waarin de was, te laten draaien.
De oude apotheek 'de Blauwe Arend' van Molenschott met empire-inventaris, hoek Haarlemmerstraat en Koude Hoek.
Aardige oude gevels aan de Boommarkt en Aalmarkt en café 'de Oude Post' aldaar.
Het oude 'Zomerzorg', café-restaurant met tuin met tuinbeelden en vijver aan de Stationsweg.
Hotel 'du Lion d'or' aan de Breestraat, thans kantoren.
Huis 'Coebergh', thans bioscoop [Trianon] – Breestraat.
Oude huizen met gevelstenen aan de Houtmarkt. Waar zijn die stenen? Met jaartal.
Vroeger Buitentje 'Oostergeest', woonhuis van J.H. van der Palm, met zeer grote tuin, Herenstraat. Het huis, verminkt, is thans een winkel.
De begraafplaats aan de Marepoort, ook geheten Papegaaibolwerk.
Begraafplaats aan de Herenpoort bij molen 'de Stier', over de Maresingel.
De Joodse Begraafplaats bij molen 'de Valk'.
Oude gevel hoek Breestraat en Diefsteeg [De Gekroonde Hoed, later bank].
Oude kloostergang in het Sint Elisabethgasthuis aan de Oude Vest.
Mijn moeder vertelde dat toen de oude Turfmarktsbrug klaar was en opengedraaid werd, had men de afsluithekken op de brug – per abuis - neergezet (historisch). [dit was een draaibrug en dus moesten de afsluithekken op de wal staan om het passerende verkeer te stoppen]
'De Turfbel', oud huisje van het Turfdragersgilde bij de Turfmarkt en Blauwpoortsbrug.
Het gedempte Levendaal met aardige bruggetjes en werkelijk, bij het Plantsoen, mooie gevels.
De Haverzaklaan aan de Stationsweg.
De Katwijkse en Warmondse bootjes voor passagiers.
De Schapenbel boven de Schapenpoort aan de Beestenmarkt, waar vroeger de palen stonden voor het vee.
Ik heb jaren geleden nog een klein stuk muur gezien van de oude vestingwerken aan de Hulpwerf aan de Oude Herengracht tegenover de Zijlsingel. [Herensingel]
Bij de voormalige Herenpoort was nog een zweminrichting voor het volk; ik meen voor vijf cent.
Aan de Morsweg was ook een zweminrichting, geheten Rijnszicht, waar men lid van kon worden.

Ook heb ik nog alle singelsloten medegemaakt, waar nu, in plaats van aardige voortuintjes, trottoirs gekomen zijn.

De eeuwenoude broodbakkerij van Speel, hoek Maarsmansteeg en Vismarkt.

Mooie oude gevels, o.a. apotheek van Dingemans aan de Vismarkt, gesloopt ten behoeve van het Nieuwe Stadhuis.

De korenmolens 'de Orangeboom' te Voorschoten en 'de Vlinder' te Rijnsburg.

De korenmolen met wapen van Voorburg, van Jan Baas, stond midden in het dorp te Voorburg.

De korenmolen van Verhagen aan de Hoornbrug aan de Vliet te Rijswijk.

Delft – de Witte molen aan de Haagpoort, staat thans in Openluchtmuseum te Arnhem, 'de Groene Molen' aan de Kethelstraat; 'de Papegaay', allen te Delft.

's-Gravenhage – kleine korenmolen 'het Haasje', stond midden tussen de huizen.

Korenmolen 'St. Victor' te Amsterdam.

Korenmolen 'de Adriaan', Haarlem.

Nog een oude molen aan de spoorbaan aldaar.

Korenmolen te Lisse (Van Beelen).

Korenmolen te Heemstede (Höcker).

Korenmolen Oostplein te Rotterdam – verbrand.

Korenmolen 'het Fortuin', thans staat daar het stadhuis te Rotterdam.

Korenmolen bij Gouwsluis, over Goudse Jaagpad, bij Alphen.

Korenmolen van Bornwater te Leiderdorp H. zijde [de hoge zijde, Hoge Rijndijk, lag in feite in Zoeterwoude]

Idem houten korenmolen aan de Weipoort Zoeterwoude. [van Van der Poel]

Houtzaagmolen tussen Leiderdorp en Koudekerk, Hoge Zijde. [Hazerswoude, paltrok van Van Hoeken]

Een prachtige bewoonde grote wipwatermolen op de hoek van de weg naar de Weipoort te Zoeterwoude, Hoge Rijndijk. [Grote Molen, nog bestaand]

Korenmolen "t Hert" te Leidschendam bij de Vliet van de firma Blonk.

Buitenplaats 'Driehoek', thans café, aan de Vliet bij de Hoornbrug te Voorburg. [Drievliet]

Buitenplaats te Voorburg aan de Vlietweg, geheten 'Huis te Hoorn'.

Het oude Bisschopshuis te Oegstgeest, thans 'Park'. [Curium en Klein Curium]

Koudekerk – Lage Rijndijk, mooie gevel met Adam en Eva; de gevelsteen thans in een huis aan de Rijnsburgerweg.

Te Overschie verschillende houtzaagmolens en een onttakelde korenmolen.

Aldaar het oude Rechthuis en Herberg 'de Vergulde Valck'; dit was onze bakermat.

De verbrande Hervormde Kerk te Alphen. Ik was toen juist te Alphen 's-morgens. [de brand was op vrijdag 7 april 1916]

Het oude tolhuis met tol aan de Rijnsburgerweg tussen Leiden en Oegstgeest. [nog bestaand]

De tol met aardig tolhuis tussen Katwijk-Binnen en Katwijk op Zee (zoals de oude generatie zeide).

Oud tolhuis met mooi inrijhek aan de Haagse Schouw.

Zoals een versje luidt:

'Alles ist dahin verschwunden

Bleibt nur die Erinnerung

Sie ist so schön!

In de zomervacantie logeerde ik omstreeks 1890 als jongen bij mijn oom en tante, die woonden op 'Burgzicht', toen buiten Sassenheim, genoemd naar het uitzicht op 'Teylingen'. Dan deed ik eenzame wandelingen naar 'Teylingen' en de ruïne van 'Dever', waaronder een grote gewelfde kelder was (thans afgesloten). Ook bezocht ik vaak het toen nog heerlijke Reigerbos en heb veel genoten. Op de Teylingeweg lag op een heuveltje het eenvoudige café'tje 'de Drechsberg', thans bollenland. Het landschap is daar totaal veranderd, maar niet verfraaid.

Ook gingen wij wel eens uit varen met een roeibootje, toen nog rondom 'Teylingen'. Het water is thans gedeeltelijk gedempt.

Mijn godsdienstonderwijs ontving ik van mijn 8 – 12de jaar aan de Zondagschool in het Noordeinde - nu Christelijke school – godsdienstonderwijzer de Heer Riphaagen – onderwijzeres Mejuffr. G. Slok. De Zondagschool verlaten 11 mei 1890. Van 1890 tot 26 maart 1896 was ik op de catechisatie van Ds. F. Oberman, rechtzinnig predikant der Ned. Herv. Gemeente te Leiden, en ontving daar uitnemend onderwijs dat mij levenslang is bijgebleven.

In 1944 is Leiden kerkelijk verdeeld in wijken. Onze wijk is genoemd 'de Molenwijk', omdat 'de Valk' midden in deze wijk staat. Van 1950 tot 1959 was de wijkpredikant Ds. J. van der Wiel, in 1961 Ds. J.M.D. van den Berg.

Mijn familieherinneringen gaan terug van mijn overgrootmoeder van moederszijde:

Jacobina Aleijda Lettermeijer, overl. 1883, oud 86 jaren, eerst gehuwd met Jacob Schippers, daarna met T.G. Bloemkolk.

Mijn grootvader, Willem Schippers, overleed in 1905, oud 85 jaren.

Ook heb ik verschillende oud-ooms gekend.

Van vaders zijde heb ik gekend:

Mijn overgrootvader Pieter van Rhijn te Delft, overl. 1894, oud 87 jaren.

Ook de moeder van zijn 2^e echtgenote, Marijtje Schoorel (wed. van Cornelis Henricus Felix), overl. 1895, oud 94 jaar, die wij onze bet-overgrootmoeder noemden.

Ook de zoon van zijn broeder Dr. Cornelis Henricus Felix, overl. 1958, oud 93 jaar.

Ook de beide zusters van mijn overgrootvader: Cornelia van Rhijn, overl. 1892, oud 82 jaar, gehuwd met Abraham Gunningh. Marijtje van Rhijn, overl. 1895, wed. van Pierre Onos, oud 80 jaren.

Ook verschillende oud-ooms.

In 1897 heb ik eens Arnoldus van Rhijn, korenmolenaar te Woubrugge, bezocht, die woonde in een huis naast de molen 'de Hoop'. In 1920 heb ik het bezoek hervat, toen Aagje van Rhijn, overl. 1924, oud 84 jaren, daar alleen in een eigen huisje te Woubrugge woonde. Het bedrijf was toen reeds al lang opgeheven. Zij had een oude wapentekening van 1823 met geboortedatum van haar grootvader Arnoldus van Rhijn, 25 sept. 1774, die zij mij heeft geschonken. Zij wist nog heel wat te vertellen van de familie, o.a. dat het wapen Van Rhijn vroeger aanwezig was in een raam van de verbrande kerk te Overschie. Dit was mij niet bekend. Zie: G.C. Helbers, Gedenkbok Overschie in de loop van 10 eeuwen, 1929.

Omstreeks 1920 heb ik de Waddinxveense tak Van Rhijn bezocht, die tot mijn verwondering een cachet bezaten met het familiewapen.

Ongeveer 1898 heb ik mijn oud-oom Cornelis Groeneveld te Alphen a/d Rijn bezocht. Hij had een zaak in kruidenierswaren aan de Prins Hendrikstraat 25, thans Albert Heijn. Op de bovenverdieping had hij een verzameling familiestukken en oude meubelen en geschilderde familieportretten van de familie Rijshouwer en antieke spiegeltjes, enz. Waar dit alles gebleven is? Hij was getrouwd in 1861 met Maartje Kop, wed. van T.G. Rijshouwer.

In mijn familie bestaat een overlevering dat wij nog uit de familie van Rembrandt van Rijn zijn. Het resultaat van mijn onderzoek volgt:

Claas Cornelisz. van Berckel was getrouwd met Brechtje Mourijnsdr. van Swanenburch, waarschijnlijk een nicht van hem.

Zijn vader Cornelis Claessen van Berckel was de 2^e echtgenoot van Lijsbeth Harmensdr., Rembrandt's grootmoeder.

Zuster	[Brechtje Mourijnsdr. van Swanenburch
en	[x ca. 1625 Claas Cornelisz. van Berckel
broeder	[Willem Mourisz. van Swanenburch x ca. 1645 Maertje Simons
	uit dit huwelijk:
	1. Niesken v. Swanenburch, ged. Leiden 5 mei 1646
	2. Nijsjen v. Swanenburch, ged. Leiden 7 juli 1647
	3. Cornelis v. Swanenburch, ged. Leiden 18 febr. 1665

Wanneer Cornelis v. Swanenburg, wiens vrouw misschien Sara heette, soms de vader was van Niesje Swanenburch, die trouwde met Arnoldus van Rhijn in 1712, dan kon zij genoemd zijn naar Niesken v. Swanenburch, die in 1644 te Leiden is gedoopt en kan dan haar tante zijn geweest.

Het bovenstaande is wel mogelijk; dit is ook het gevoel van sommige genealogen, zie C. Vosmaer Rembrandt Harmensz. van Rijn, ses précurseurs et ses années d'apprentage, 1863, généalogie de Rembrandt.

In 1963 heeft Mejuffr. W.E. Smelt te Den Haag op mijn verzoek een onderzoek daarnaar ingesteld. Zij heeft gevonden, daar het doopboek ontbreekt, dat de ouders van Niesje van Swanenburch waren Cornelis Dirksz. van Swanenburch en Sara Bogaerts. Niesje Cornelisdr. van Swanenburch was in 1691 enig nagelaten weeskind van bovenstaande ouders.

De molen is in 1611 gebouwd door Huygh Lyclesz. op het Valkenbolwerk. Reeds in 1626 wordt de molen 'de Valck' genoemd. Het was een zeer groot terrein, een der vroegere bastions, waarop in 1666 een begraafplaats gemaakt werd. In het Gemeentearchief worden, aanvangende in 1752, nog de oude begraafboeken voor het Valkenbolwerk bewaard. Met epidemieën zijn daar vele lijken ter aarde besteld. Deze begraafplaats is in 1829 gesloten.

Deze algemene begraafplaats is in 1934/35 opgeruimd en het terrein afgegraven ten behoeve van de nieuwe veemarkt. Te gelijker tijd heeft de Gemeente de tuin van de Leidse Broodfabriek aangekocht en het terrein bij de veemarkt getrokken.

Omstreeks 1875 is bij het malen de haak van de vang in de kap gebroken, zodat de rem niet meer hield en de molen als een tol in de rondte draaide. De knecht kwam wanhopig bij mijn moeder: 'Wat moet ik doen?' Zij zeide: 'Dat weet ik niet. Dat moet gij weten, daar zijt ge molenaar voor'. De meid wou het kind uit de wieg halen en weglopen; moeder zeide: 'Het kind blijft hier' en de meid liep alleen weg. Er was in huis niet het minste gevaar. [onder haak wordt meestal het korte sabelijzer verstaan, maar als dat afbreekt, of de pin die in de vangbalk zit, komt de molen plotseling en onzachtzinnig tot stilstand, waardoor de askop af kan breken en met de roeden naar beneden storten. Bedoeld zal zijn het lange sabelijzer, waardoor de bovenste vangblokken alleen door hun eigen gewicht op de voering van het bovenwiel drukken, zodat bij toenemende wind de molen steeds harder gaat draaien. Daardoor kan er gemakkelijk door de toenemende wrijving brand ontstaan. Het was dus wel goed gezien van de meid om met de baby te vluchten, want als je dat pas doet als er allemaal brandende onderdelen van de kap naar beneden vallen, is dat niet comfortabel. En als de brand in de kap niet gestuit kan worden, zal uiteindelijk het wiekenkruis eraf vallen en de molen totaal uitbranden]

Mijn vader kwam juist uit Katwijk en zag de wieken van de molen als een tol draaien en de steeg stond vol mensen daarna te kijken. Toen hij boven kwam, was de knecht juist bezig de molen uit de wind te kruien en stond de molen spoedig stil.

Er is in mijn vaders tijd, tijdens de sneeuw, een knecht van de baliezolder in het luigat gevallen; hij wilde iets in het kozijn zetten en gleed uit. Hij was op slag dood. De sneeuw zat nog aan zijn schoenen. Zijn familie uit Zeeland is toen voor de begrafenis overgekomen. Hij woonde in de knechtswoning naast de molen. [Maarten van der Veer, 22 jaar, geboren Sommelsdijk, korenmolenaarsknecht, overl. 2-1-1879, gehuwd, wonende in het Wijkstraatje; geboren 14-4-1856 te Sommelsdijk, gekomen 29-4-1878 uit Benthuisen, waar hij met Maria Waardenburg getrouwd was; het Leidsch Dagblad van 4 januari 1879 meldt: "Op den korenmolen "de Valk" bij de IJzergracht (de naam IJzerengracht werd later dat jaar: Nieuwe Beestenmarkt) alhier is gistermiddag (lees dus eergisteren) te twee uren de molenaarsknecht van de bovenste verdieping door een luik op een daaronder geplaatsten wagen gevallen, met het ongelukkig gevolg dat hij spoedig daarna overleed". Ook op 13-3-1880 vond er een ongeluk op de molen plaats; een knecht stootte zijn hoofd zo ernstig dat ziekenhuisopname nodig was]

Ook heeft mijn vader nog een flinke sterke knecht gehad, die in 1869 op zijn 16^e jaar reeds in het huwelijk moest treden en niet zo oud geworden is.

Toen mijn vader, Pieter van Rhijn, in 1868 op de molen kwam wonen, was de Algemene Begraafplaats door een hek met twee ingangen gescheiden van het molenterrein en was er een stadsboomkwekerij op het andere gedeelte. De thans nog aanwezige grote es is daar nog een overblijfsel van.

In 1872 is er aan een laantje, dat daartoe leidde, een Joodse Begraafplaats ingericht en de buurtbewoners zeiden dat het daar spookte. Het terrein rond de molen was aardedonker en er brandde ook op de 2e Binnenvestgracht maar één lantaarn.

Vroeger, in 1868, stond er geen hek rond de molen en de buurtbewoners droogden hun was op het bolwerk. Later heeft de Gemeente twee inrijhekken laten maken, een voor onze wagen en een voor de Leidse Broodfabriek, die beweerde daar een overpad te hebben. Later is dit veranderd.

In 1883 is de 2^e Binnenvestgracht langs het molenterrein gedempt en het stenen bruggetje gesloopt en kwam er een hek om het molenterrein.

Aan de oostzijde van de molen stond nog een prieeltje.

Vanuit de huiskamer hadden wij het gezicht op de huisjes van de 2^e Binnenvestgracht. In het Gemeentearchief is nog een potloodtekening aanwezig van deze huisjes, getekend door mijn broeder Joannes van Rhijn, omstreeks 1892. Ook wordt daar nog van hem een gekleurde aquarel van de molenstal bewaard [thans niet aanwijsbaar; wel schetstekeningen van de Maredijkmolen PV32483.3, de Stadspoldermolen PV32494.2, de Kikkerpoldermolen PV32481.2 en (toegeschreven) molen De Herder PV32479.3].

Ik herinner mij nog enkele namen der bewoners van de Binnenvestgracht. Er stonden twee nieuwe huisjes; in een woonde de wed. Koolen, wier twee zoons Jan en Willem Koolen in de strenge winter van omstreeks 1888 door het ijs zijn gezakt en in de Rijsburgersingel zijn verdronken [Willem Petrus en Johannes Petrus Koolen, zonen van Willem Petrus Koolen en Elisabeth Maria van Kampen, Tweede Binnenvestgracht 22, overleden resp. 17-3-1886 en 22-3-1886, 14 resp. 11 jaar]. In het andere huisje woonde iemand, die steeds voor zijn vrouw de was deed en in zijn chemise in het gangetje bij de waskuip stond.

Verder in een huisje met halsgevel het gezin Van Zwieten. Dan twee pakhuizen met trapgevels, waar een weverij gevestigd was.

Daarna een zeer net gezin Korenhof, die woonden in een alleraardigst huisje met de deur in het midden en twee zijramen met luiken en trapgevel.

Verder de Hagemanspoort met zeer kleine huisjes en de Jan Potagepoort (gevelsteentje in 'de Lakenhal'). Later was deze poort berucht en vaak onder politietoezicht en wij deden 's-nachts het hek op slot. Het eerste gedeelte van de huizen is gesloopt juli-augustus 1906 voor de uitbreiding der veemarkt, het 2^e gedeelte in 1934/35 voor de veemarkt.

Op de Lammermarkt was er nog het Klootshof met erbarmelijke woningtoestanden.

Op verzoek van de Gemeente heeft het hoofd van de Broodbakkerij 'Coöperatie Vooruit', een instelling van de Sociaal-Democratische Partij, met een Hoogleraar deze poorten bezocht. Er is daarover rapport uitgebracht en de Hoogleraar stond verbaasd over deze woningtoestanden en wist niet dat het zo erg was. Verder had men daar het 1ste Leger des Heils. Gelukkig is toen alles spoedig gesloopt. In de gesloopte huisjes aan de Binnenvestgracht zijn zeer oude tegels gevonden, waarvan ik er enige van heb gekocht.

De 3 oktoberfeesten vanaf 1886 hebben wij van het begin af medegemaakt en gingen vaak bij het vuurwerk kijken op de omloop en er kwamen vele buurtbewoners het vuurwerk bewonderen.

Bij een groot feest werden er lijnen tussen de roeden aangebracht en met kleine vlaggetjes versierd, van verschillende nationaliteiten. Ook werd de vlag achter op de kap gezet bij de staartbalk; deze werd ook wel op de bovenste roede gezet, waarbij de molen dan in de vreugd zou komen te staan.

Als er vreugstand was, werd de roede even vóór de omloop op het komen gezet; bij rouwstand werd de roede in het voorbijgaan achter de omloop gezet. Bij mijn vaders overlijden in 1880 werd de molen een jaar en zes weken in de rouw gezet.

Vroeger hadden wij in de keuken een pomp met slecht water, dat kwam uit een put, die naast het aanbouwsel stond, en die reeds in 1743 in een acte vermeld wordt. Verder een z.g. zinkputje waarin het gootsteenwater in liep en dat dikwijls moest worden geledigd. De meid haalde dagelijks een emmer drinkwater in de buurt voor 1 cent bij de water- en vuurvrouw. Omstreeks 1884 kregen wij duinwater in de molen.

Wij hadden natuurlijk petroleumlampen, ook staande lampen, daarna gas en nu is de gehele molen electrisch verlicht. De windmolen werd verlicht door roodkoperen snotneuzen, die veel walm afgaven. Ongeveer in 1885 is de te steile oprij van de molen verlaagd, daar dit voor het paard te zwaar ging. Het is er toen niet fraaier op geworden, dat men in de molenpoort nog wel zien kan.

Tot omstreeks 1910 gebruikten wij nog de ouden ijzeren balans uit 1718 met schalen; daarna gebruikten wij een bascule.

De bestaande vijf bedsteden zijn weggebroken. De tegenwoordige keuken was vroeger een kamer, dit heeft mijn vader in 1868 laten veranderen en een kantoortje laten maken. De vorige bewoners hadden een keuken in het aanbouw op het westen, ingang in de molenpoort. Van de toestand vóór 1868 heb ik een tekening vervaardigd.

Van alle zes broodbakkers, die brood bezorgden, ontvingen wij met Kerstmis en Pasen grote ronde krentenbroden, zodat mijn moeder goed in het krentenbrood zat.

In mei ontvingen wij van de melkboer een klein model van een koe van verse boter met grassprietten in zijn bek.

Met Nieuwjaar ontvingen wij een gedrukte Nieuwjaarswens van de Leidse wezen en met Kerstmis een gedrukte Kerstwens. Ook een Nieuwjaarswens van de Torenwachter.

Op de Steenstraat, hoek Sint Aagtenstraat, haalden wij in 1888 wel Leidse Bul, een vierkante bruine koeksoort, die geloof ik niet meer wordt gebakken.

Omstreeks 1910 werd er hier speculaas verkocht met een afbeelding van de molen de Valk, door een koekbakker begin Breestraat. [Speet, Breestraat 11?] Zou dat koekplankje nog bestaan?

Wanneer een dochter van onze meesterknecht trouwde, bracht zij zakjes met bruidsuikers mede, dichtgebonden met gekleurde lintjes.

Bij de geboorte van een baby van de knecht, die bij de molen woonde, mochten wij ronde beschuit met muisjes komen eten.

Al deze oude gebruiken zijn verdwenen.

Op 11 juli 1961 heeft H.K.H. Prinses Beatrix met zestien studiegenoten, dames en heren, een bezoek gebracht aan 'de Valk'. Ik heb de eer gehad aan haar te worden voorgesteld. Zij heeft de draaiende molen van onder tot de bovenste verdieping met belangstelling bezichtigd en zich alles laten uitleggen. Zij heeft op één der kamers met het gehele gezelschap de lunch gebruikt en is geruime tijd gebleven. Op de omloop is er een foto gemaakt van H.K.H. met mij in gesprek.

Heden 3 augustus 1961 heb ik in goede gezondheid mijn 84ste verjaardag, onder veel belangstelling, gevierd. Ik woon nu in een goed gerestaureerde molen in een mooi plantsoen 'het Noorderplantsoen', en heb vele familiestukken in huis, en ook komen vaak toeristen om de molen te bezichtigen.

Op 11 augustus heb ik het record aantal toeristen uit binnen- en buitenland gehad om 'de Valk' te bezichtigen; dit was op één dag 130 bezoekers. In de gehele maand augustus zijn er 709 bezoekers geweest. Honderd meer dan in aug. 1960.

Op 3 oktober 1961 heeft de 3 October-vereniging het 75-jarig bestaan gevierd met veel feestelijkheden. De molen 'de Valk' is gepavoiseerd geweest. Tussen de vier roeden is 80 meter lijn gespannen met veertig verschillende vlaggetjes, afkomstig van de Sociaal Medische Dienst der Koninklijke Marine. Dat gaf met de verlichting van de molen een mooi effect.

1961 De Valk met de wieken 'in de vreugd'

foto Herman Kleibrink

Op 13 oktober 1961 is er brand ontstaan in de molen 'de Gerechtigheid' te Katwijk aan den Rijn. Dit ontstond op de verdieping ter hoogte van de balie. De brand is door snel optreden van de brandweer spoedig geblust. Waarschijnlijk ontstaan door de naast de molen gelegen grasdrogerij.

In 1961 is de Joodse Begraafplaats opgeruimd en in febr. 1962 is het gehele terrein afgegraven en bij de veemarkt getrokken.

Op 24 april 1962 heb ik te Delft de gerestaureerde Oude Kerk bezichtigd, waar aan een pilaar een gedenkteken bevestigd is, van wit marmer, van Johannes van Lodensteyn, burgemeester van Delft, opgericht in 1644, met Latijns inschrift. Er liggen nog enige zerken van Van Lodensteys. Deze zijn nog van de familie Van Rhijn in de verte.

Ook heb ik het keurig gerestaureerde woonhuis van molen 'de Roos' aldaar bezichtigd. Het water langs de molen is gedempt en de spoorbaan gaat in de hoogte en de molen komt in de diepte te liggen. Men is wel bevreesd dat de muren van het woonhuis gaan scheuren door het rijden der treinen.

Ik ben ook te Wateringen geweest bij de romp van de korenmolen 'Windlust', die niet wordt gerestaureerd. De Heer C.N. Bom, eigenaar van de molen, bezit een gekleurde tekening van de oude wipmolen, van omstreeks 1750. Ik heb getracht de tekening aan te kopen, maar hij ging daar niet op in, ondanks mijn 82 jaren. In mijn bezit is wel een foto van die oude aquarel.

12 mei 1962 heb ik bezoek gehad van de Heer J.A. van Heck te Wateringen. Deze heeft tot overgrootvader A. van Riebeek, die van 1845 tot 1869 molenaar was op 'de Valk' en daar is overleden. Zijn schoonvader, Michiel van Leeuwen, was van 1845 tot 1869 eigenaar van 'de Valk'.

1963 6 maart: de Vereniging 'de Hollandse Molen' te Amsterdam heeft besloten om van 'de Valk' een molenmuseum te maken en heeft daarvoor een verzameling molenonderdelen en molenmakersgereedschappen aangekocht. De Gemeente Leiden heeft daarvoor medewerking gegeven.

Op 25 juni 1962 heeft Prinses Beatrix met enige studiegenoten weder een bezoek gebracht aan 'de Valk', die met halve zeilen draaide, en heeft op een bovenkamer de lunch gebruikt bij een der studenten, bij de heer P. Lens.

Op 3 augustus 1962 heb ik in goede gezondheid mijn 85ste verjaardag gevierd en heb nogal bezoek gehad.

26 maart 1963 hebben de Burgemeester, de Heer J.N. van Wessem, directeur van 'de Lakenhal', Ir. F. Stokhuyzen, voorzitter van 'de Hollandse Molen', mejuf. Caro, secretaresse, de Heer De Koning, technisch adviseur daarvan, en nog enige bestuursleden van deze vereniging een bezoek gebracht aan 'de Valk' en alles bezichtigd. Dit in verband met een stichting voor een molenmuseum.

8 april 1963 heb ik van het Gemeentebestuur van Katwijk in langdurige bruikleen ontvangen een pastelportret van Adrianus van Rhijn [1835-1917] – mijn oudoom, en het pastelportret van zijn echtgenote Kunegonda Meerburg [1836-1920], omstreeks 1858 vervaardigd door A.H. van der Tak.

Ook een zilveren inktkoker, in 1865 aangeboden aan Dr. H.B. van Rhijn [Hendrik Bernardus, 1816-1901], geneesheer te Katwijk a/d Rijn, door het Gymnasium aldaar.

Heden 3 augustus 1963 ben ik, in goede gezondheid, 86 jaar oud geworden. Ik heb alleen last van doofheid. Op mijn verjaardag heb ik als gasten gehad J. van der Sleet Cz. uit Rijnsburg, N.A. van Velzen uit Haarlem, de Heer en Mevrouw C. Rijnsburger-Oudshoorn uit Warmond. Visite de Heer v.d. Sleet en zijn zoon Wijnand, Mevr. Gathier-Blanken en Mejuf. De Jong uit Leiden. G. Neuteboom en enige dagen van te voren Mevr. Bomhoff-van Rhijn uit Leiden en nog enkelen o.a. J. van de Pouw Kraan. De studenten P.P. van Vliet [Paul van Vliet, cabaretier] en P. Lens zijn vertrokken. Nu woont bij mij de Heer S.W. Schalm, med. 3^e jaars.

Op 10 augustus heb ik van de dochters van de Heer Couvee, de laatste eigenaar van de molen 'de Stier', een mooie ets van 'de Stier' ontvangen voor het Molenmuseum, gesignd Obreen 1913.

Op 5 september 1963 heb ik bezoek gehad van Regnera Louise Geertruid Constantia de Bie, geb. 1906, weduwe van Prof. P.J. van Rhijn [Pieter Johannes, 1886-1960], hoogleraar in de Sterrekunde te Groningen, en van Antonia Beckeringh Lankhorst, geb. 1891 [overl. 1971], echtgenote van Ir. C.H. van Rhijn [Cornelis Hendrikus, 1890-1969]. Van haar ontving ik ten geschenke een gekleurde wapentekening Van Rhijn, in lijst, door haar getekend, en enige boeken geschreven door Prof. C.H. van Rhijn te Groningen. Wapentekening gesigneerd A. v. R.-B.L.

21 september 1963 heb ik neef Cornelis Mansvelt, molen 'Windlust' te Wassenaar, bezocht. Hij heeft de molen aan de Gemeente Wassenaar verkocht en woont in een bungalow in de tuin naast de molen. Voor het molenmuseum heb ik een z.g. kneushamer gekregen en een portret van mijn grootvader Cornelis Mansvelt, windkorenmolenaar te Wassenaar – 1868.

Op 7 oktober 1963 ontving ik van Mevr. A. van Rhijn–Beckeringh Lankhorst uit Bilthoven een mooie verzameling boeken ten geschenke voor mijn familiearchief. Ook het door haar getekende gekleurde wapen Beckeringh (Lankhorst).

De molen is opgeschilderd door J.A. Verwer – Leiden en moet 1 dec. 1963 gereed zijn. Het dak van de stal is geheel hersteld, daar alles verteerd was.

Op 22 nov. 1963 werd President Kennedy te Texas vermoord. Ten teken van rouw is de molen 'de Valk' in de rouw gezet en op de bovenste roede is de vlag half stok gehesen.

Op 7 dec. 1963 hebben B. en W. besloten het weggedeelte ten westen van de molen 'de Valk', gelegen tussen de Nieuwe Beestenmarkt en de Valkbrug, Molenwerf te noemen.

[in een beverig handschrift] 1964 3 januari: Ir. Stokhuyzen heeft de molen even bezichtigd. [Willem van Rhijn overleed op 19 januari 1964]